

POLITIZACIJA RELIGIJE U POSTSOCIJALISTIČKIM DRUŠTVIMA

Šaćir Filandra

Fakultet političkih nauka, Sarajevo, B&H

Instrumentalizacija religije u političke svrhe fenomen je zajednički svim postsocijalističkim društvima Srednje i Istočne Evrope. „Kraj ideologije“ ili bolje rečeno kraj stoljeća ideologija ostavio je jedan ideološki vakuum u kome se kao sredstvo kolektivne identifikacije i socijalizacije ljudi na ovim prostorima Evrope pojavljuje ideologija nacionalizma. Budući je ideologija nacionalizma po sebi krajnje teorijski, filozofski insuficijentna ta ideologija je kao svoje pomoćno sredstvo iskoristila religijske sadržaje. Utopijski sadržaji religijskih nauka počinju se koristiti kao metafizički legitimacija krajnje profanih nacionalističkih diskursa, u teorijskom smislu, dok se na praktično-političkoj ravni religijske institucije instrumentaliziraju za gradnju novih nacionalno-političkih subjekata.

Ti novi nacionalno-politički subjekti, nove nacionalne države na južnoslavenskom jugu, nošene idejom vlastitog, dominantnog li čak čistog etnonacionalnog prostora kao vlastitog nacionalnog prostora logikom nacionalizma nužno zapadaju u zločinačke politike. Svi oblici nasilnog isključenja Drugog i Drugačijeg, a čiji se raspon mjera kretao od genocida, preko koncentracijskih logora do etničkog čišćenja, bili su zločinački. Da bi se od aktera nacionalnih politika ovakva praksa opravdavala pred svojom i svjetskom javnošću, da bi se, u konačnici, motivirali izvršioци ovakve zločinačke prakse, nužno je bilo pronaći dublje, svetije, opravdanje za ovakve radnje. U takvim prilikama često se pribjegavalo religijskim sadržajima kao instancama kojima se nastajala legitimirati loša politička praksa.

Na ovaj način je je u okviru svih naroda na južnoslavenskom jugu tokom ratova u raspadu Jugoslavije došlo do sraza jednog dijela političke i vjerske elite.

* * * * *

ODNOS IZMEĐU TRANSENDENTNOG I SVJETSKOG

Muhamed Filipović

*Akademija znanosti i umjetnosti B&H, Sarajevo, B&H
Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti, Sarajevo, B&H
Sveučilište u Sarajevu, Filozofski fakultet, Sarajevo, B&H*

Kad se govori o odnosu religije i politike, tada je od najvećeg značaja da se jasno definiraju oba pojma koja ulaze u diskurs i da se ne dopusti miješanje njihovog sadržaja, obima i ranga u sistemu onih pojmova kojima se pokušava objasniti cjelina postojanja. U tom kontekstu moramo voditi računa da je religija a pod tim podrazumijevamo sve one religije koje tradicionalno nose nazive “religije knjige” tj. objave izlažu odn. predstavljaju način stvaranja svjetonazora na temelju poimanja apsolutnog bića koje se naziva Bog. Pod pojmom Boga razumijemo postojanje apsolutne moći, sveobuhvatnog uma i neograničene moći produkcije svega što postoji kao i zakonodavca svim bićima koje je svojom stvaralačkom moći božansko biće dalo svojstvo postojanja. Pojam religije naravno nije identičan sa pojmom božanstva pošto u ljudskoj historiji postoje različiti pojmovi o apsolutnom biću pa stoga i različiti načini njegovog opravdanja u skladu sa onim što je Georg Wilhelm Friedrich Hegel definirao tako da je teologiju tj. učenje određene religije o Bogu nazvao objašnjenjem onoga što postoji a ne njegovom definicijom u smislu uspostavljanja. Teologiji je dakle, istina o Bogu zadana i to činjenicom da Bog sebe objavljuje u objavi, u istini koju na različite načine saopćava ljudima stoga ljudi ne mogu tu istinu dovoditi u pitanje nego je samo na različite načine interpretirati i tumačiti.

Kad se radi o politici tada se mora jasno razgraničiti područje političko od područja vjerskog odnosno tada se mora znati i imati u vidu da se vjera odnosi na sveukupnost postojanja i djelovanja svih elemenata koje čine kosmičku odnosno svjetsku cjelinu i u tom smislu religija nastoji razumjeti, interpretirati ono što je preko granica svakoga uma i što samo uspostavlja um kao instrument svoga izlaganja i opravdanja. Politika pak, s druge strane se odnosi na isključivo ono što karakteriše ljude i njihov način života koji izlazi iz granica prirodnog tj. onoga što je priroda dala kao okvir i način života svojih tvorevina i zasniva se na ljudskim djelovanjima a ljudska djelovanja koliko god preko uma ili pameti bila vezana za ono što je božansko odn. transcendentalno i što spoznajemo putem objave dakle što nam je stavljeno na raspolaganje da ga razumijemo, ili ne razumijemo, usvojimo ili ne usvojimo ipak u najvećoj mjeri zavisi od prirode našeg uma i onoga što ga pokreće u proizvodnji ljudskog načina života. To što pokreće ljudsko mišljenje i aktivnost u smislu stvaranja uvjeta za život na ljudski način vezano je za ljudsku spoznaju o prirodnim

zakonima tj. nauku zatim za razvijanje metoda upotrebe naučnih saznanja u proizvodnji sredstava neophodnih za ljudski način života i najzad za stvaranje oblika ljudskog zajedničkog odn. društvenog života kao što su država, političke stranke, udruženja i ostale organizacije koje ljudi stvaraju kako bi osigurale svoju egzistenciju i zadovoljili svoje interese. Sve to znači da postoji bitna razlika između načina odnosa prema svijetu koji se temelji na religijskim spoznajama od onoga načina odnosa prema svijetu koji se temelji na političkim oblicima ljudskog djelovanja u stvaranju uvjeta za njihov život. Uočavanje jasne razlike ali i uvjetovanosti između ova dva načina odnosa prema svijetu i sebe samih u tom svijetu s jedne strane i onoga što nam nije dostupno i nalazi se preko preko granica našeg iskustva a time i naučnih spoznaja predstavlja osnovni uvjet za razumijevanje odnosa religije i politike.

* * * * *

ŠTO JE ZAJEDNIČKO VOĐAMA U POLITICI I RELIGIJI?

Nikica Gabrić & Tija Žarković Palijan

*Specijalna bolnica za oftalmologiju Svjetlost, Zagreb, Hrvatska
Sveučilište u Splitu, Sveučilišni odjel za forenzične znanosti, Split, Hrvatska*

Povijest bilježi kako smo oduvijek tražili mogućnosti pronalaženja duhovnih, političkih ili religijskih uzoritih vođa koji bi za nas ostvarili sve ono što sami nismo mogli ili toj misiji nismo dorasli. Kad se u povijesti ratovalo bili su oni koji su se razvijali i postali vođe te vodili brojne ratove za osvajanje i očuvanje osvojenih teritorija. Njih je povijest zabilježila, a neke do razine kulta ličnosti. S jedne strane bilo je potrebno organizirati se u zajednice i države da bi se lakše živjelo, a s druge strane težilo se anarhiji koja se često tumači kao kaos i bezvlade. Prema starogrčkim izvorima anarhija predstavlja ideal krajnje slobode koja sprečava svaki oblik vladavine, jer je svaka vladavina čovjeka nad drugim čovjekom ropstvo. Vječita težnja tom idealu da nam drugi, najbolji, najpametniji, najmudriji, najiskusniji vladaju u plemenu, od primitivnih zajednica do danas, nije iščezla.

No, gotovo se uvijek razočaramo, skoro tako kao u maloj obitelji u kojoj roditelji mogu ispuniti svaku želju i gotovo sve potrebe svom djetetu. Kako su oni tada idealni i moćni. Kad dijete počne izrastati u odraslu osobu, razočara ga spoznaja da roditelji to više ne mogu te da nisu taj ideal koji su nosili u svojoj nutрини, pobune se. Ta pobuna traje neko vrijeme. Tek kad roditelje prihvati, bez obzira na raniji ideal te može biti s njima u dobrom i dubokom emocionalnom odnosu, oprostiti im što nisu idealni, voli ih i približi im se, tada postaje odrasla osoba. Ta odrasla osoba tek tada može prihvatiti i druge koji ne odgovaraju njenom idealu, prihvatiti njihovu različitost koja će je obogaćivati i oplemenjivati.

I tada kao odraslima opet na naš put staju vođe, lideri koji se često od idealno odabranih pretvore u suprotnost očekivanom idealu. Tad se događa nemogućnost razrješenja kao s roditeljima. Nitko nas tome nije poučio kako dalje. Pitamo se što sad? Neki se bune pa izgore, a drugi se povuku u apatiju. Neki ostaju na tom poligonu i nastoje se prilagoditi. Vođe se ne daju skinuti s trona, iako smo ih mi odabrali. Pravedni, mudri i časni mogli bi se ispričati za svoje propuste i dati šansu drugima. No, tome nismo često svjedočili.

Zašto su doživjeli transformaciju od dobrog prema lošem, ili su oduvijek bili takvi. Mi smo samo vjerovali da su oni naš ideal i identificirali se s njihovim idejama iako stara izreka kaže: Daj čovjeku vlast i vidjeti ćeš tko je.

A kako je to, obično i jednostavno, teško dostići, poučava nas povijest.

Platon, Aristotel, Sokrat bavili su se promišljanjima o ovim pitanjima 380. p. n. e. I Platon i Aristotel tvorci su demokracije u robovlasničkom društvu. Nameće se pitanje čiji ili čega smo mi robovi i u našem demokratskom društvu? Uređenje i pravila Platonove države vrijedila bi i danas, naročito kad se misli na osobine vođa i lidera. Ali tko to danas čita, možda treba organizirati javna okupljanja na kojima bi se čitao Platon ili drugi mudri filozofi kao u staroj Grčkoj. Bez znanja i poučavanja ništa se dobro neće dogoditi. O tome govori anegdota o provjeravanju najboljeg filozofa. Na pitanje: Bi li mogao postati vođa države, kazao je da bi mogao, a bi li znao, kazao je da bi znao, a bi li želio, odmah je odgovorio da ne bi želio. I tako šansu dobiše manje vrijedni vođe.

Nije to lako. Više od 3000 godina nismo usvojili 10 zapovijedi Božjih. I Mojsije je bio veoma razočaran, kad je vidio članove svoga plemena kako se klanjaju zlatnom teletu dok mu je Bog davao Zapovijedi. Razbio je ploče sa Zapovijedima te išao ponovo po druge i tako ipak uspio spasiti svoje pleme, nije odustao, iako se nitko tada nije mogao spasiti od faraonove vlasti.

Isus nam ostavlja tri glavne poruke: ljubi Boga, ljubi bližnjeg svog kao samog sebe i ljubi svoje neprijatelje. Sve je sadržano u tome. Tko voli sebe, ne može biti zao, ne može drugome učiniti ono što ne